

## Mahtumkulu Firaki'nin Divanında Dini Motifler

*Religious Motifs in Mahtumkulu Firaki's Divan*

Mustafa BAŞ\*

### Öz

Ahmet Yesevi, Süleyman Bakırgani, Celalalettin-i Rumi, Yunus Emre, Karacaoğlu, Dadaloğlu, Köroğlu, Aşık Seyrani, Pir Sultan Abdal gibi isimlerini sayabileceğimiz şairler söylemleri ile yıllar boyunca Türk toplum hayatına damga vurmuş, sosyal hayatı farklı yönleri ile dile getirmiş, yaşadıkları dönemin dini ve sosyal anlayışlarının doğru ve yanlış taraflarını dizelerine aktarmışlardır. Bu şairler yaşadıkları dönemde toplumun hem manevî güçleri hem moral yönünden destekçileri olmuşlardır. Dile getirdikleri mısralar dilden dile dolaşmış, halkın kabulünde şarkı, türkü ve bir özdeyiş yol gösterici özellikler taşımıştır. Bütün Türk devlet ve topluluklarında tanınan Türkmenlerin millî şairi Mahtumkulu Firaki de dile getirdiği şiirleri ile bir taraftan yaşadığı dönemin sosyal şartlarını bize aktarırken diğer taraftan yaşanan olumsuzluklara çare aramıştır. Kendinden önceki şairleri de okuyan Mahtumkulu canlı Türkmen şivesiyle ve sade bir üslupla yazdığı şiirleri ile Türkmen edebî dilinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Divanında dini motiflerin sıkça yer aldığı Mahtumkulu, birlik ve beraberliğin önemine vurgu yaparak Türkmen dayanışmasını sağlamaya çalışmıştır. Yaşadığı dönemde toplumsal huzursuzluğa sebep olan din adamları, idareciler, fakirleri ezen zenginler, rüşvet yiyen kethüdalar gibi figürleri yeren söylemlerde bulunmuştur. Din adamlarının dünyalık peşinde koşmalarını, adli mercilerin rüşvet ile karar verdiğini, alimlerin bilgileriyle amel etmediklerini, devletin başına iş bilmezlerin geldiğini, bu sebeplerden ötürü herkesin birbirine düşman olduğunu mısralarına aktarmıştır. Tasavvufî anlamdaki manevî tecrübelerini ve yükselmelerini de şiirlerine aktaran şair; dinin emir ve yasaklarına sık sık vurgu yapmış, bunlar yerine getirilmediği takdirde karşılaşılabilecek dünyevi ve uhrevî sonuçlara dikkat çekmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Türkmen, Mahtumkulu, Din, Şiir, Toplum, Bade İçme

---

\* Prof. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fak. Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanı; mustafa.bas@bilecik.edu.tr; Orcid no: 0000-0001-9696-4100.

### Abstract

Poets such as Ahmet Yesevi, Süleyman Bakırgani, Celalalettin-i Rumi, Yunus Emre, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Köroğlu, Aşık Seyrani and Pir Sultan Abdal have left their mark on Turkish social life over the years with their discourses. They depicted the different aspects of social life, conveying right and wrong sides of religious and social understandings of their respective times. These poets were not only the spiritual forces of the society in the period in which they lived but also their moral supporters. The verses they uttered were passed down by word of mouth and turned into folk songs, ballads and proverbs resembling guiding lights. Mahtumkulu Fıraki, the national poet of the Turkmens, who is renowned in all Turkic states and communities, also spoke of the conditions of the period in which he lived, as well as his pursuit of finding solutions to social problems. Mahtumkulu, well-versed in the poets before him, contributed to the development of the Turkmen literary language with his lively Turkmen accent and simple style. He tried to ensure Turkmen solidarity by emphasizing the importance of unity and fraternity. He made statements criticizing the clergy and administrators who caused social unrest during his time, the rich who oppressed the poor, and the vassals who took bribes. In his verses, he conveyed that the clergy pursued worldly wealth, that judicial authorities made decisions with bribes, that scholars did not act on their knowledge, that the state was ruled by incompetent people, and that for these reasons, society had become extremely polarized. Mahtumkulu transferred his spiritual experiences and ascensions in the Sufi sense to his poems while also frequently emphasizing the orders and prohibitions of religion and drawing attention to their worldly and ethereal consequences.

**Key Words:** Turkmen, Mahtumkulu, Religion, Poetry, Society, Bade Drinking

İnsanlığın çok eski zamanlarından bugüne, şiirler ve şairler toplumsal hafızanın önemli bir kayıt aracı olarak işlev görmüştürler. Zor zamanlarda, üzüntülü ve acılı dönemlerde, dillerin lal olduğu anlarda şair söylemleri ile acıları ve mutlulukları dile getirirken zaman tanıklığını da bize aktarır. Bu yönüyle şiirler sosyal olayların, acıların, sıkıntıların kaydını oluşturarak yaşananları toplum zihninde canlı tutarak tanıklığı tarihselleştirir. Bu bağlamda dile getirilen destanlar, ağıtlar, koşmalar, atışmalar ve söze dökülen bütün dizeler yaşananı kaydetme, duyulanı duyurma, dile getirme, gelecek nesillere aktarma araçları olarak tarihi süreç içerisinde nesillere nakledilir.

*Alpertunga öldü mü – İssız ajun kaldı mı*

*Ödlek için aldı mı - İmdi yürek yırtılır<sup>1</sup>* mısraları yüzlerce yıl önce yıllarca Pers İmparatorluğu ile savaşmış, ileri yaşlarında bir ihanet neticesinde öldürülmüş olan bir kahramana duyulan acıyı bize aktarır.

Mehmet Akif Ersoy;

*Yâ Râb, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?/ Mahşerde mi bîcârelerin, yoksa felâhı!*

*Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun! / Yandık diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!*<sup>2</sup> mısraları ile Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında yaşanan savaş ve felaketler ile o dönemdeki toplumsal endişeleri ve acıları açık bir şekilde dile getirir.

Şairlerin dilinden dökülen mısralar aracılığıyla konu edilen tarihsel olaylar, hatıralar ve sosyal realiteler bilinenden farklı anlatıları da ortaya koyar. Bu yönüyle toplumsal hafızanın bir parçası olan şiirler döneminin tarihine ve sosyal hayatını kayıt altına alır. Şiirlerde yaşanan dönemin sosyal ve dini algıları da gelecek dönemlere mısralarla aktarılır. Hoca Ahmet Yesevi'nin;

*Hoş görmemekte âlimler sizin dediğiniz Türkçe'yi, Âriflerden işitsen açar gönül ülkesini,*

*Âyet hadîs anlamı Türkçe olsa uygundur, Manâsına yetenler yere koyar borkünü*

... *Miskîn, zayıf Hoca Ahmed yedi ceddine rahmet, Farsça dilini bilerek güzel söylemekte Türkçe'yi*<sup>3</sup> mısraları yaşadığı dönemdeki din adamlarının tebliğ metotlarındaki yanlışlığa vurgu yapmaktadır. İslam ile yeni tanışmakta olan Türk topluluklarına yapılan tebliğin Farsça ve Arapça ile değil kendi dilleri ile din yapıldığında gönüllerinin fethedileceğini, yapılacak dini tebliğin daha etkili olacağını vurgulamaktadır.

Tarihi süreç içerisinde Türk toplum hayatına damga vurmuş, sosyal hayatı farklı yönleri ile dile getirmiş, yaşadığı dönemin dini ve sosyal anlayışlarının doğru ve yanlış taraflarını dizelerine aktarmış Ahmet Yesevi, Süleyman Bakırgani, Celalalettin-i Rumi, Yunus Emre, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Köroğlu, Aşık Seyrani, Pir Sultan Abdal gibi isimlerini sayabileceğimiz şairlerin söylemleri yıllar boyu toplumun dilinde ilahi, nefes,

<sup>1</sup> Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat'üt-Türk (Çev. Seckin Erdi-Serap Tuğba Yurteser), İstanbul: Kabcacı, 2005, 139

<sup>2</sup> Mehmet Akif Ersoy, Safahat, Hz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Sütun Yayınları, 2007, 187

<sup>3</sup> Hoca Ahmet Yesevi, Divân-ı Hikmet, Editör: Mustafa Tatcı, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2016, 169-170

türkü, şarkı ve destan olarak varlığını sürdürmüştür. Bu isimler ve benzeri şairler yaşadıkları dönemlerdeki toplumsal olaylarda etkin rol oynarken, sosyal hayatın devamında, birlik ve beraberliğin sağlanmasında, savaş ve baskınlarla oluşan moral bozukluklarının giderilmesinde etkin rol oynamışlardır.

Bu özelliklerini vurguladığımız şairler gibi şüirleri ile yaşadığı dönemin sıkıntılarını dile getiren, yalnız Türkmenistan'da değil diğer Türk devlet ve topluluklarında da tanınan ve şüirleri pek çok dile çevrilen Türkmenlerin millî şairi, Firaki mahlasını da kullanan Mahtumkulu'dur.

Bir lakap olduğu da düşünülebilecek olan adı dışında başka bir adı bilinmeyen Mahtumkulu (Mağtımğulı) genel kabule göre 1146 H. (1733 M.) tarihinde Göklen boyunun Gerkez kabilesi mensubu olarak Etrek ile Gürgen nehirleri arasındaki Hacıgovşan'da doğmuştur. Mahtumkulu'nun babası Dövmemmet Azadi de eser veren bir şair olarak Türkmen edebiyatı içinde yerini almıştır. Mahtumkulu babasının yanında başladığı eğitimini Kızılayak ve ardından Buhara Kükeltaş Medresesi'nde sürdürmüştür. Burada dost olduğu Sibiryalı Türkmen Nuri Kazım İbn Bahir ile birlikte Afganistan'a, Hindistan'a, ardından Kabil üzerinden Özbekistan'a geçip Margelen, Andican ve Semerkant'a giderek Türkmen topluluklarını dolaşmıştır. Bir süre Kükeltaş'ta kaldıktan sonra Şirgazi'de öğrenimine devam etmiş, zaman zaman hocasının yerine dersler vermiştir. Hayatının sonraki dönemleri hakkında fazla bilgi bulunmayan Mahtumkulu 1197'den (1783) sonraki bir tarihte vefat etmiştir.

Nizami, Sadi Şirazi, Ali Şir Nevai ve Fuzuli gibi isimleri okuyan Mahtumkulu genel olarak canlı Türkmen şivesiyle ve sade bir üslupla şüirler yazarak Türkmen edebi dilinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine önemli bir hizmette bulunmuştur. Türkmen kabileleri arasında kanlı çarpışmaların yaşandığı, İran Şahlığı ve Hive Hanlığı'nın Türkmenlerle mücadeleye giriştiği bir dönemde yerinden yurdundan edilen, esir pazarlarında satılan, zenginlikleri yağmalanan halkının yürek yangılarını mısralara dökerek, birlik ve beraberliğin önemine vurgu yapmış, Türkmen birliğini sağlamak en büyük ideali olmuştur. Aynı zamanda şüirlerinde devrin sosyal hayatına yönelik bilgiler aktarmış, toplumsal huzursuzluğa sebep olan din adamlarını, idarecileri, fakirleri ezen zenginleri, rüşvet yiyen kethüdaları yeren ifadelerde bulunmuştur. Genelde Mahtumkulu adını, bazan da Piragi (Firagi. Firaki)

mahlasını kullanan şair âşıklık geleneğinde var olan bade içme motifini yaşadığını da mısralarına aktarmıştır.<sup>4</sup>

Mahtumkulu yukarıda ismini verdiğimiz şairler gibi şüirlerinde dile getirdiği ifadelerle yıllarca dağınık boylar halinde yaşamış ve düzenli bir devlet kuramamış olan Türkmenleri millî birlik ve beraberlik ideallerine sevk etmeye çalışarak Türkmen millî şuurunu canlı tutmak istemiştir. Kur'an'da Allah inananları "Ey mü'minler! Hepiniz birlikte Allah'ın ipine sınımsız sarılın ve ayrılığa düşmeyin"<sup>5</sup> ayeti ile birlik beraberliğe çağırılmış, Hz. Peygamber de "Size birlik halinde bulunmanızı tavsiye eder; ayrılıp dağılmaktan şiddetle kaçınmanızı isterim. Zira şeytan, yalnız başına yaşayan insana yakın olup, beraber bulunan iki kişiden uzaktır. Kim Cennet'in ta ortasında yaşamak isterse, toplu halde bulunmaya baksın."<sup>6</sup> hadisi ile birliğin önemine vurgu yapmıştır. Mehmet Akif Ersoy da "Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez - Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez."<sup>7</sup> mısraları ile Anadolu Toprakları işgal altında iken birlik ve beraberliğin yıkılamayacak güç olduğunun altını çizmiştir. Dışarıdan gelen saldırılar dışında Türkmen kabileleri arasındaki kanlı çarpışmalar sonucunda yaşanan acıları dile getirerek birlik ve beraberliğin getireceği manevi havanın toplumu güçlendireceğini mısralara dökmüştür.

*Türkmenler bağlasa bir yere beli, -Kurutur Kulzum'u, deryayı Nil'i,- Teke, Yomut, Göklen, Yazır, Alili, - Bir devlete kulluk etsek beşimiz.<sup>8</sup>*

*Gönüller yürekler bir olup başlar - Tartsa yağın erir topraklar taşlar - Bir sofrada tayar kılınsa aşlar - Gösterirler ol ikbali Türkmenin.<sup>9</sup>*

Mahtumkulu, yaşadığı dönemde olduğu gibi devam eden dönemlerden günümüze, dile getirdiği hikmetli sözler içeren mısraları ile Türk-İslam coğrafyasında ağırlığını hissettirmiştir. Şairliği ve ozanlığı yanında tasavvufi kimliği ile bilge bir kişilik olarak toplum nezdinde Ahmet Yesevi gibi yer edinmiştir. Şüirlerinde kullandığı dini motifleri ile toplumu irşat etmeye

---

<sup>4</sup> Bkz. Alim Kahraman, Mahtumkulu, TDV İslam Ansiklopedisi, 27. Cilt, Ankara: İSAM Yayınları, 2003, 27:393-394

<sup>5</sup> Ali İmran 3:103

<sup>6</sup> Muhammed b. İsa et- Tirmizi, *El-Cami'u'l-Kebir*. Thk. Beşar Avvad Maruf. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Garb'il-İslamiyye, 1996, Fiten, 7

<sup>7</sup> Ersoy, Safahat, 162

<sup>8</sup> Annagurban AŞIROV, Mahtumkulu Bütün Eserleri 2 Cilt, Ter. Abdurrahman Güzel v.d. Ankara: Türksöy Yayınları, 2014, 1:20

<sup>9</sup> Mahtumkulu 1:9-10

çalışırken diğer taraftan hem kendi dini hayatı hem de yaşadığı dönemin dini anlayışı hakkında bilgiler aktarmıştır. Ahmet Yesevi'nin dönemindeki din adamlarının tebliğ metodunda kullandıkları dili eleştirdiği gibi Mahtumkulu da dönemindeki yanlışlıklara dikkat çekmiştir. Yaşadığı dönemde yozlaşmış ve dünyevileşmiş toplumun ileri gelenlerinin ve din adamlarının halini şu mısralarla dile getirmiştir;

*Gömüldi deryalar, yıkıldı dağlar - Yetim gözyaşın dökemeye başladı.- Yolludan olan haramzade beyler - Yurdu bir yandan yıkmaya başladı.*

*Cemaatsiz ezan bir kuru sestir, - Pek çok molla'nın ilmi de bevestir.- Kadıların işi çay ile nastır,- Bozuk nişane tutmaya başladı.*

*Hocaları her kapıda bulunur, Mollalarına türlü töhmet atılır, - Evliyâlık satıp, nice sofular, Haykırıp, göğe çıkmaya başladı.*

*Mahtumkulu, başa sarar sarıklar,- Aç kurt gibi nice mollalar,- Helalden, baramdan toplayıp mallar, - Her ne bulsa, hep tıkmaya başladı.<sup>10</sup>*

Adalet Kur'an'ın üzerinde durduğu en önemli esaslardan biri olarak her Cuma namazı sonrasında Nahl Sursi 90. ayetle hatırlatılmaktadır. Maide Suresinde “Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvâya daha uygundur...”<sup>11</sup> ayeti ile düşmana bile adil olmak emredilirken “Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın,<sup>12</sup>” ayeti ile kendi yakınlarımız aleyhine dahi olsa adaletten ayrılmamamızı, hüküm verirken kişisel değerlerden kaçınmamız emredilmektedir. Mahtumkulu adalet konusunda toplumda yozlaşmanın varlığını Ahir Zaman başlıklı şiirinde dile getirmektedir. Dini emirleri insanlara yaşayarak anlatması gerekenlerin dünyalık peşinde koşmalarını, adli mercilerin hükümleri para ile verdiklerini, haklıya haksız, haksıza da haklı dediklerini aşağıdaki mısralarla vurgulayarak bu davranışların kıyamet alametleri olduğuna işaret etmektedir.

---

<sup>10</sup> Mahtumkulu 1: 454

<sup>11</sup> Maide Suresi 5:8

<sup>12</sup> Nisa Suresi 4:135

*Gönlüm bir söz söyler, dostlar, edeyim beyan, - Bilmem ki yakın mı o abir zaman,  
Dünya için şeriatı dışlayan - Bilmem ki yakın mı o abir zaman.*

*Mollalar etmedi ilmiyle amel,- Şeriat işine eyleme cedel,- Niyetler bozulup yaklaştı  
ecel – Bilmem ki, yakın mı o abir zaman.*

*Müftüler parayla rivayet verir,- Haksızca, zalime, baklısın denir,- Niyetler  
bozulur, fesat çoğalır,-Bilmem ki, yakın mı o abir zaman.<sup>13</sup>*

*Riya oldu çok kişinin namazı,- Tanrı hiç birinden olmadı râzı, - Peygamber  
yerinde oturan kadı, - Rüşvet için elin açmaya durdu.*

*Şablarda kalmadı hüküm-i adalet, - Bir pul için müftü verir rivayet,<sup>14</sup>*

*Kadı, reis kanun tutmadan,- Olacak iş sonuna ulaşmadan, -Bir köleye merhamet  
etmeden, - Astı, attı, boyuna döndü.<sup>15</sup>*

*Faydasız yaktım ateşte çok canlar,- Dolandı devirler, geçti devranlar, -  
Fermanları revan hanlar, sultanlar. - İl ulusa bir adalet gerektir.<sup>16</sup>*

Zunubi ile atışmasında ilmi ile amel etmeyen kimseleri, “Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir.”<sup>17</sup> ayetinde vurgulandığı gibi Zunubi tarafından sorulan “O ne bağıdır, onda meyve bulunmaz” mısrasına “Amelsiz âlimler bağıdır semersiz” diyerek meyvesiz bağ gibi zikretmiştir.<sup>18</sup> Zamanın nasıl bir zaman olduğunu anlatmak için devletin başına iş bilmezlerin geldiğini, bu sebeple herkesin birbirine düşman olduğunu, kadıların şeriatla hükmetmediklerini, dervişlerin görüntü yaptıklarını, mollaların söz dinlemediklerini, sofuların da kıl-ü kal ile vakit geçirdiklerini vurgulamaktadır.<sup>19</sup>

Yaşadıkları dönemlerin sözleri ile resemeyen kimseler olarak halk aşıkları kendilerini kimseden sakınmadan ifade etmektedirler. Aynı dönemlerde yaşamış olan Develili Aşık Seyrani de dönemindeki olumsuz tablodan sorumlu tuttuğu sadrazamdan şeyhulislama kadar idarecileri eleştirmekten çekinmemiş, toplumun ancak onların tutum ve davranışlarının

<sup>13</sup> Mahtumkulu 1:78

<sup>14</sup> Mahtumkulu 1: 446

<sup>15</sup> Mahtumkulu 1: 181

<sup>16</sup> Mahtumkulu 2: 30

<sup>17</sup> Cuma Suresi, 62:5

<sup>18</sup> Mahtumkulu, 1:113

<sup>19</sup> Mahtumkulu, 1: 496

düzelmesiyle gerçekleşeceğini dile getirmiştir. Yaşadığı dönemde liyakatin gözetilmediği bir toplumda ehil olmayan kişilerin konumlarının sunduğu haklardan istifade etmekle birlikte, bu pozisyonların kendilerine yüklemiş olduğu sorumlulukları ifa etmede yetersiz kaldıklarını şiirlerinde dile getirmiştir.

*“Eyyvah fukaranın beli büküldü- Meded ticaretin gücüne kaldık - Eyiler âlemden göçtü çekildi - Bizler zemanenin piçine kaldık*

*Rüşvet ile yazar bâkim hücceti- Hüccet ile alır kadı rüşveti - Halk bilmiyor dini şer'i sünneti- Bozuldu sikkenin tuncuna kaldık<sup>20</sup>*

*“Şeyhülislâmdan sorma haşmetmeâb - Sevâba günâb der günâba sevâb- Fukara hakkında hayırlı cevâb - Söyleyecek dili kökten kurmuş<sup>21</sup>*

Anadolu âşıklarında âşıklık geleneğine ya bir usta elinde çıraklıkla başlayarak maddi yollarla ya da rüyada bade içilerek manevi yollarla girilmektedir. Bâde içmede kişi gördüğü bir rüya sonucu aşıklığa girmekte, bu rüya sonucunda manevi olarak gönlü açılmakta ve irticalen şiir söyleme yeteneği kazanmaktadır. Bu süreçte aynı zamanda kendisine ilm-i ledünnü denilen gayb ve marifet ilmi ile dini bilgiler öğretilmektedir. Rüya motifi bu yola girenlerin âşıklık özelliklerini içselleştirmesinde ve sanatında gelişmesinde önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Görülen rüya aşıklığa geçişte bir yöntem, bâde ise rüya içerisindeki enstrümanlardan biri olarak kabul edilmektedir.<sup>22</sup> Genel olarak badeli âşıkların, rüyalarında Hızır elinden dolu içtikleri bunun sonrasında da coşarak deyişler ve türküler söylemeye, saz çalmaya başladıkları ileri sürülmektedir.<sup>23</sup> Bekir Şişman “Günümüz Âşıklarında “Rüya Ve Bâde Motifi” isimli makalesinde farklı yörelerde yaşayan âşıklarla görüşmeler yaparak onların yaşadıkları bade içme motifi tecrübelerini aktarmaktadır.<sup>24</sup>

<sup>20</sup> Hüseyin Avni Yüksel, *Aşık Seyrani* 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987, 79

<sup>21</sup> Yüksel, *Aşık Seyrani*, 20

<sup>22</sup> Bkz. Bekir Şişman, *Günümüz Âşıklarında “Rüya Ve Bâde Motifi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41 Aralık 2015 December 2015, 317 [www.sosyalarastirmalar.com](http://www.sosyalarastirmalar.com) ISSN: 1307-9581.

<sup>23</sup> Bkz. Hacı Dağlı, *Aşık Edebiyatında Bade İçme Motifi ve Şamanizmdeki Benzerliği*, [https://www.academia.edu/39246107/%C3%82%C5%9EIK\\_EDEB%C4%B0YATINDA\\_BADE\\_%C4%B0%C3%87ME\\_MOT%C4%B0F%C4%B0\\_VE\\_%C5%9EAMAN%C4%B0ZMDEK%C4%B0\\_BENZERL%C4%B0%C4%9E%C4%B0](https://www.academia.edu/39246107/%C3%82%C5%9EIK_EDEB%C4%B0YATINDA_BADE_%C4%B0%C3%87ME_MOT%C4%B0F%C4%B0_VE_%C5%9EAMAN%C4%B0ZMDEK%C4%B0_BENZERL%C4%B0%C4%9E%C4%B0), Erişim: 07.12.2023

<sup>24</sup> Bkz. Şişman, *Günümüz Âşıklarında Rüya Ve Bâde Motifi*, 316-323



Mahtumkulu da Anadolu aşıklarında sıklıkla görülen rüya ve bade içme motifine vurgu yaparak uykuda yatarken gece yarısında dört atlının kendisine gelerek bazı manevî şahısların varlığından haber verdiklerini, bunları gördüğünde coştüğünü, başının aşk sarhoşluğuyla döndüğünü, ikisinin kolundan tuttuğunu ve seyr âleminde gezmeye davette bulunduğunu mısralarına yansıtır. Bu dört kişi dışında da gelen başkalarıyla yaptığı manevi seyirleri tasavvufi mahiyetli mısralarında dile getirir.

*Bir gün uyuyordum gece yarısında, - Dört atlı gelerek: «Sen kalk!» dediler. - «Haberimiz var sana Fırsat Evi'nde, Orada erler var, «Sen gör!» dediler.*

...

*«Ali'dir» dediler, tuttu destimden- Hasır döşegimi aldı altımdan, - Bilemedim, bir şey döktü üstümden, - «Gelmiş bir devrandır, sen sür!» dediler.*

*Tümünü Haydar'a sordum ad be ad:- O, Hazreti Peygamber, olma sen hiç yad, - O, Eslim Hoca'dır, o da Baba Züryad, - O, Veysel Karani, sen bill» dediler.*

*«O, Babaeddin'dir, o da bir erdir, - Biri Zengi Baba, o da nâmdardır, - Birbirine destekli dört çaryâr'dır, - Maksadın dile de «Sen al!» dediler.*

...

*Resulullah dedi: «Ya, Şab-ı Merdan, - Eya, Eslim Hoca, ya, Baba Selman, - Ebu Bekir-i Sıddık, ya Ömer, Osman, - Kulun maksadını sen ver!» dediler.*

*Eslim, Baba Selman buyurdu merde,- Kadeh verip beni saldular derde, - Aklım başımdan gidip, yattım orda, - «Arşta, ferşte ne var, sen gör!» dediler.*

*Yel oldum, koşturdum Yer damarına,- Ulaştı nazarımla Arş kemerine, - «Ceberût aleminde Celil sırrına -Bizzet kendin gelip, sen gör!» dediler.*

*Neyi bayal ettiysem, elde ettim, - Gördüğüme nazarımla ilettim, - Bu bal ile ben gayet rahat yattım, - Yüzüme tükürüp1 :« Kul, kalk!» dediler.*

...

*Kalkmış Mahtumkulu, gözünü açmış, -Aklına ne fikirler gelmiş de geçmiş, - Kudurmuş Buğra da köpükler saçmış, - «Evlât, Allah yârın, sen var!» dediler.<sup>25</sup>*

Manevi alemde gezinme yaptığı bu rüyasında gözleri yaşlı iki pir ile otururken birinde, yeşil kıyafetli ellerinde yeşil asa olan dört atlının Allah'ı anarak yanlarına geldiklerini, beraberindekilerle birlikte oluşturduğu

---

<sup>25</sup> Mahtumkulu, 1:11-14

topluluktan “çok geniş olacak bir meclis” kurmaları talebiyle halkalarını genişletmelerini istediklerini mısralarında aktarmaktadır.<sup>26</sup> Yaşadığı bu görümlerinden bir başkasında Şahı Nakşibend’in atlı olarak divana geldiğini, orada kendilerine ledün ilminin açıldığını, onun elindeki kaseden divandakilerle birlikte ebediyet ve bade içtiklerini,<sup>27</sup> bir diğer gece de Şahı Nakşibend’in elinde ekmek, bade şarabı ve taze büryan ile gelerek kendisine ikramda bulunduğunu, takdim edilen badeyi içerek kendisinden geçtiğini şu mısralarla aktarmaktadır:

*Bir gece yatarken, şah Nakşibendi - Keremi cûş edip, bir nan getirdi, - Sağ elinde gülgün bade şarabı, - Sol elinde taze büryan getirdi.*

*Uyandım uykudan, kalktım düşümden, - Hayran kaldım Divane'nin işinden, - Badesini içtim, gittim serimden,- Gam gözümünden eşk-i gıryan getirdi<sup>28</sup>*

Bade içme ile başlayan görümler sonrasında geçirdiği manevi yükselişlerini anlatırken yaşadığı ilahi aşkın kendisinde değişiklikler oluşturduğunu, halden hale girdiğini ifade etmektedir.<sup>29</sup> Bu hallere düşmesinin sebebinin içindeki Allah aşkı olduğunu zikrederek güle aşık olduğu dillendirilen bülbülün bile ondaki aşk ve sevginin coşkusundan dilsiz kaldığını, yaşadığı aşk acısını hisseden her şeyin kendisine acıdığını, bu durumu ancak aşık olanların ancak aşık olmayanın bunları anlayamayacağını şu mısralarına aktarmaktadır;

*Hak aşkıdır bizî koyan közlere, - Bu közlerdir kısmet bolan bizlere, - Bülbül dilsiz kalır, barsam yazlara, - Kız hem gelse yığılap*

*Anlamayan aşk derdinin kânından - Bu söz geçmez yakınından yanından, - Aşka düşen umut üzer canından, - Lâş hem gelse, yığılap geçer halime.*

*Fehm eyleyen Mahtumkulu sözünü, - Derde düşüp, yaşa doldur gözünü, - ğâd gelenler tutabilmez özünü, - Hoş hem gelse, yığılap geçer halime.<sup>30</sup>*

*Aşk ateşin isteyip bir gıryan-ı pervâne ben,- Gâh olurum aşka dıçar, gözüne püryâne ben*

*Mecnun gibi Leylî yârin yüzüne giryâne ben, - Akli şaşan, bahrı yatan, bir miskin bî-gâne ben,- Dağa vurup dağılan ummanda dalga ettin beni.<sup>31</sup>*

<sup>26</sup> Mahtumkulu, 1:12

<sup>27</sup> Mahtumkulu, 2:183-184

<sup>28</sup> Mahtumkulu 2: 184-185

<sup>29</sup> Bkz. Mahtumkulu 2: 185-193

<sup>30</sup> Mahtumkulu, 1:71-72

Sufi yaşantı ve düşüncenin temelini oluşturan dünyanın geçiciliği ve terki dünya vurgusu da Mahtumkulu'nun dile getirdiği temalardan biridir. İnsan, bir an aklını başına alıp düşündüğünde yaşamış olduğumuz bu dünyanın gelip geçici bir alem olduğunu, sonunda ölümün var olması sebebiyle ona tam olarak bağlanılmaması gerektiğini anlar. Dünya hayatı bir aldanma vesilesi, bir imtihan salonudur.<sup>32</sup> Yaşayan herkes bu imtihana katılmak zorundadır. Bundan hiçbir kimsenin kaçışı olmadığı gibi bu imtihanda başarılı veya başarısız olmak da kişinin kendi iradesi ve arzusuna bağlı bir iştir. İnsan, nefsinin arzu ve isteklerine gem vurup, geçici olan bu hayatın parıltılarına kapılmaksızın ömrünü geçirebilmiş mi? Bu sorunun cevabı, imtihanın kesin neticesini ortaya koyar. Kur'an, hayat ve ölümün bir imtihan vesilesi ve kimin iyi amel sahibi olduğu probleminin de bu imtihanın en önemli esasını teşkil ettiğini bildirmektedir.<sup>33</sup>

Mahtumkulu birçok şiirinde dünyanın faniliğini işlemiş; dünyanın ne Karun'a ne Cemşid'e ne Nuh'a ne de İskender'e kalmadığını, yüz bin insan göçse de bir o kadarının doğduğunu, sinisini dağılayan, ağlayıp aşk acısı çeken, riyâzete günlerini geçiren dervişler ve âşıkların varlığı gibi gam gasavet bilmeksizin gülen eğlenen insanların da bulunduğunu, haram helal ayrımı yapılmadığını, bazılarının temiz bir yol üzere iken nicelerinin de yolunu kaybettiğine dikkat çekmiştir.

*Adem oğlu, felek senin, - Bir gün libasın biçer gider! / Sana saplar hançerin, -  
Cellat kanın saçar gider.*

*Gezme dünyaya meyledip, - Beyhude yerde gezinip, / Önceki konanlar uçup, -Göz  
açıncaya dek geçer gider.*

*Dünyanın sonu kötüdür, - Binamızın yeri ateştir, / Ölüm bir acı şerbettir, - Her  
kim ondan içer gider*

*Mahtumkulu bu ne yerdir, - Acep bir kervansaraydır, / Dünya bir kötü kadındır,  
-Bir gün seni sarar gider.<sup>34</sup>*

*Kanı bakın, Karun fiilin neyledi, Özî öter boldu malın neyledi, / Nuh nebînin  
görün, salın neyledi, Bahar fash çıkan nebât dünyadır.*

---

<sup>31</sup> Mahtumkulu, 1: 64

<sup>32</sup> Bkz. Hadid Suresi, 57:20

<sup>33</sup> Bkz. Mülk Suresi, 67: 2

<sup>34</sup> Mahtumkulu, 1:281

*Günde yüz bin göç hem bolsa ol dünyâ - Ol miktar bu dünyâ gelen de bardır. -  
Yüz bin abmak bolup, gitse râyına,-Yüz bin özün yola salan da vardır.*

*Yüz bin dervîş sîne dađlap oturan, - Riyâzette belin bađlap oturan, -Nice yerde  
görsen, ađlap oturan, - Nice yerde bî-gam gülen de bardır.*

Oraz han ile atışma yapılan mısralarda ölüm ve kefeni şifreli sorularla anlatılmakta ve açıklanmaktadır.

*O nedir ki, yakası var, yanı yok?-O nedir ki, kanadı var, kanı yok?- O nedir  
ki, adam yutar, canı yok?-Şair isen, bundan biçe haber ver.*

*O kefendir, yakası var, yanı yok,- Kebelektir, kanatı var, kanı yok,- Kara yerdir,  
adam yutar, canı yok, -Bizden selam olsun, cevap böyledir.<sup>35</sup>*

Mahtumkulu İslam dininin dünya ve ahiret dengesi ile ilgili hükümlerini dile getirirken ibadetlerin önemini vurgulamakta, ölüm esnasında yegane yoldaşımızın bu dünyadaki iyi eylemlerimiz olacağını, imanlı olmayı, dünyanın geçiciliğine aldanarak kendimizi ateşe atmamayı ve uyanık olmayı tavsiye etmektedir.

*Mahtumkulu, keyif günü, - İyidir İslam dini, / Yine has güzêlin değeri, - Göz ile  
kaştan bellidir.<sup>36</sup>*

*Ademođlu, fikrin zikrin,- Yalan dünya hevesidir. - Şimdi bu fikre gidersin, -Bir  
gün derde koyasıdır.*

*Bir gün girer toprağa başın, - Unutur akrabân-kardeşin, / Namazın, orucun  
yoldaşın, -Bir de dilinin duasıdır.<sup>37</sup>*

*İman kaştan, insafını yutma sen, -Göre bile kendini ateşe atma sen,/ Burada  
uyanık kal, yatma sen, - Bunca sabredip yatacaksın mezar ile.*

*Varılacak en son yerin kabir olur,- Hayır kaştan, yattığın yer nur olur, - İyi olsan,  
yerin cennet hür olur, - Kötü olsan, yakacaklar nâr ile.<sup>38</sup>*

Kendi nefsinden sorumlu olan insan, kibirden, gösterişten, yalancılıktan, hasetten, iftiradan, gıybetten, nifak ve fitneden uzak durur, Allah'tan sakınır ve Ahiret yurdu için ne hazırlık yaptığını kendine sorarak

---

<sup>35</sup> Mahtumkulu, 1: 122

<sup>36</sup> Mahtumkulu, 1:291

<sup>37</sup> Mahtumkulu, 1:278-279

<sup>38</sup> Mahtumkulu, 1:385-386

nefis muhasebesi yapar.<sup>39</sup> O Allah'ın kendisine hitap ettiği şekilde kendini ve ehlini, cehennem ateşinden yapmış olduğu iyi amelleri ile muhafaza eder.<sup>40</sup> “(Ey Mü'minler) Ahiret için azık toplayın. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır.”<sup>41</sup> “Her kim dünya nimetini isterse kendisine ondan veririz. Kim de ahiret sevabını isterse ona da bundan veririz.”<sup>42</sup> Mahtumkulu ideal insan tipini vurguladığı şiirlerinde mert ve namert sözcüğünü İslam'ın en başat tavsiyelerinden olan cömertlik ve kınanan cimrilik ile dünya ve ahiret dengesine vurgu yaparak dile getirmektedir. Cimrilik yapanların ömürlerini boşa harcadıklarını, ahirete mal götürülemediğinden orada cezalandırılacaklarını, eli açık cömert olanların ise iyilikleri karşılığında mükafatlandırılacaklarını belirtmektedir. Yaşadığı dönemdeki toplum yapısındaki ahlaki yozlaşma ile kötü gidişat ve çürümeye çözüm ararken iyi insanı da dürüst, haram yemeyen, merhametli, cömert, alçakgönüllü, dedikodu yapmayan, ihtirassız, gönül ehli ve vefalı olma gibi ahlaki değerlere sahip kimseler olarak tanımlamaktadır.

*“Gördükçe gönül soğur, -Sabırsız kararsız erden.-Vefâkâr bir köpek yeğdir - Utanmaz ikrarsız erden.”<sup>43</sup>*

*“Hasetçi mert olmuş, köle şah olmuş,- Mertler namert olmuş, pîr dinden kalmış,- Ezanlar kesilmiş, mescit kapanmış, - Hak'dan özge bir azarım görünmez.”<sup>44</sup>*

*Kâmil, koç yiğitler hakkını yemez, - Dünya malın versen, nâmertler doymaz,- Nâmert maslahata, öğüde uymaz, - Nâmerdin her işi âyândır, beyler.”<sup>45</sup>*

*Bin aşk ile dünya malı yığarsın, - Bir kuruş için gönüller kırarsın. - Dünya, derya, ten bir saldır, batarsın, - Ne vakte kadar gidersin düz ile.*

*“Bu dünya malından kim götürdü bir zat,- Evveli gam kaygı, abiri berbat, - Olacağı budur senin, âdemzât, - Yok olursun toprak ile, toz ile.”<sup>46</sup>*

İslam'ın oluşturmaya çalıştığı kardeşliği zedeleyen en çirkin davranış bozukluklarından birisi kibir, böbürlenme ve kendini beğenip gururlanmaktır. Kibir ve gurur bir çeşit ruhsal hastalık, kendini aşamamış olmanın ve

<sup>39</sup> Bkz. Haşr Suresi, 18

<sup>40</sup> Bkz. Tahrim Suresi, 6

<sup>41</sup> Bakara Suresi, 197

<sup>42</sup> Ali İmran Suresi, 145

<sup>43</sup>Mahtumkulu 1: 271

<sup>44</sup> Mahtumkulu 1: 383

<sup>45</sup> Mahtumkulu 1: 406

<sup>46</sup> Mahtumkulu 1: 386

bastırılmamış aşağılanma duygusunun dışavurumudur. İnsanları bu davranışa yönlendiren en önemli etkenler de mal, servet, güç, makam ve mevkiidir. Kibir ve gurur kişinin toplum tarafından sevilmemesine sebep olan en önemli etkendir. Kur'an bizlere kibir ve gurur sahibi olarak hayatını devam ettirmiş, hatta Allah'a bile meydan okuma cüretinde bulunmuş insanların acıklı sonlarını anlatırken şeytanın kibir ve gurur nedeniyle ilahi huzurdan kovulduğu örneğini vermektedir. Lokman Suresi 18. ayette; "İnsanlardan (kendini büyük görerek) yüzünü çevirme, yolda şımarık yürüme, Zira Allah kibir taslayan, kendini beğenip öğünen hiç kimseyi sevmez." buyurarak bu davranışın yanlışlığı vurgulanmaktadır. Şuara Suresi 215. ayette de Hz. Muhammed'e hitaben; "Ey Habibim! Sana tabi olan mü'minlere mütevazi ve merhametli ol." ile kibir ve gurur yerine tevazuyu emretmektedir. Mahtumkulu da alçak gönüllülüğün Müslümanın Allah'a yaklaşmasının ve O'nun sevgisini kazanmasının bir vesilesi olduğunu dillendirir.

*"Malna, mülküne sen mağrur olma, - Ey, yok yerden gelen gitti bu yolla - Olur olmaz işler için yalvarma, - Çoklar gelip, batıp kalmış çamura."*<sup>47</sup>

*"Yokluğa yandırıp, benlikten sakın, - Gözyaşımınla sularsam hiçliğin bağı,- Benlik, riya, kibir, basedin malın, - Bölüp, haydutlara paylamayayım mı?"*<sup>48</sup>

Her türlü yalanın, sahteliğin, kötülüğün karşısında olup hakkın ve iyiliğin yanında olan sadık insanlar dürüst ve güvenilir olarak nitelendirilir. Peygamberlik sıfatlarından biri olan doğruluk, Hz. Muhammed tarafından "Şüphesiz ki sözde ve işte doğruluk hayra ve üstün iyiliğe yönelir. İyilik de cennete götürür."<sup>49</sup> Sözleriyle ifade edilmiştir.

*"Yiğidin özünü bileyim dersenez,- Mecliste oturup kalkışın görün. - Biriyle aşına olayım dersenez,- Önce vaadinde duruşunu görün."*<sup>50</sup>

*Ömrü boyunca hiç söylemez yalan, - Ceht edip, yalan söyleyici olma."*<sup>51</sup>

*İki dünya yahşılık yok eğriye, - Adam isen, yöneliver doğruya,"*<sup>52</sup>

<sup>47</sup> Mahtumkulu, 1:445

<sup>48</sup> Mahtumkulu, 1:484

<sup>49</sup> Muhammed b. İsmail el Buhari, El Cami'us Sahih, Mısır, Mısır: Matbaat el-Meymeniyye, 1323, Edeb Bahsi

<sup>50</sup> Mahtumkulu, 1:457

<sup>51</sup> Mahtumkulu, 1:83

<sup>52</sup> Mahtumkulu, 2:108

Mahtumkulu ile Zunubi ve Mağrub, Oraz Han ve Durdu arasındaki karşılıklı atışma biçimindeki mısralarda sorulan sorular ve cevaplar dini motifler içermektedir. Bu mısralarla halka dinin temel ilkelerinin öğretilmesinin amaçlandığı görülmektedir.<sup>53</sup> Yine soru cevap nitelikli şiirlerinin bazılarında dini nitelikli olarak şifreli sorular sorma ve cevaplama ile yine insanları bilgilendirme amacının güdüldüğü dikkat çekmektedir.<sup>54</sup>

*O kimdir ki, varıp dünyayı gezdi, - O kimdir ki İslam dinini buldu,- İbrahim hangi yıl Kâbe'yi yaptı, - Dağlardan hangi dağ hacca gitmiştir.*<sup>55</sup>

*O nedir ki, menteşesiz kaledir?- O nedir ki, penceresiz binadır?- O nedir ki, birbirinden âlâdır?- Şair isen, bundan bize haber ver,*

*O gönüldür, menteşesiz kaledir,- O kabirdir, penceresiz binadır,- O Ay Gündür, birbirinden âlâdır, - Bizden selam olsun, cevap böyledir.*

*O nedir ki, yemediler, doydular?- O nedir ki, kıyamete koydular? - O kim idi, tabanından soydular?- Şair isen, bundan bize haber ver.*

*O çebredir, yemediler, doydular, - O namazdır, kıyamete koydular, -Nesimî'yi tabanından soydular,- Bizden selam olsun, cevap böyledir.*<sup>56</sup>

“Yakınına, düşkünlere, yolda kalmışlara hakkını ver, elindekileri saçıp savurma. Saçıp savuranlar muhakkak şeytan ile kardeş olmuş olurlar. Şeytan ise Rabb'ine karşı küfür içinde olandır.”<sup>57</sup> ayeti ile Allah toplumsal yardımlaşmayı emretmekte, savurganlığı yasaklamaktadır. Toplumlar, ne kadar gelişirse gelişsin, medeniyet ve zenginlik seviyesi ne kadar yükselirse yükselsin, her zaman bünyesinde fakir ve muhtaç kimseleri bulundurmaktadır. Kur'an ayetleri dikkatle incelendiğinde Allah, birçok ayette yardımlaşmayı, yakın akrabalarından başlanmak suretiyle fakir ve muhtaçların gözetilmesini emretmektedir. İslam'ın beş temel şartından biri olan ve zengin malından fakirin hakkı olarak alınan zekât emri ile fakirliğin ve toplumda oluşabilecek sosyal adaletsizliğin aşılması amaçlanmıştır. Zekatın emredilmesinin altında da dini görev olarak verilmesi emredilirken, mal ve mülke olan bağlılığın törpülenmesi amacıyla da yardımlaşma ve sadaka verme teşvik edilir. Bu ilkelerle İslam, Müslümanı cömert, eli açık bir kişiliğe sahip

<sup>53</sup> Bkz. Mahtumkulu, 1:111-129

<sup>54</sup> Bkz. Mahtumkulu, 1:129-135

<sup>55</sup> Mahtumkulu, 1:

<sup>56</sup> Mahtumkulu, 1:

<sup>57</sup> İsra Suresi 17:26-27

olmaya davet ederek, dünya malına aşırı hırs ile bağlanmasını önleyerek ahiret hayatını ziyan etmemeye çağırır.

Mahtumkulu dünyanın tefeci para gözlülere kaldığını, zenginlerin zekât vermekten kaçtıklarını<sup>58</sup> dile getirerek yardımlaşma ruhunun toplumda kaybolduğunu vurgulamaktadır. İnsanların başkalarının üzerinden ve haklarını ihlal ederek değil, dürüst ve helal yollardan geçim kaynaklarına ulaşmalarını tavsiye etmektedir. Yardımlaşma duygusu ve yoksulların kalkınmasını sağlayan zekât emrinin yerine getirilmesiyle zenginlerin mal ve dünyalık hırslarının törpüleneceğini, kazanacakları yardımseverlik özellikleri ile toplumda sosyal huzur ve barışa katkı sağlayacaklarını ifade etmektedir. Bunun aksine davranan beylerin ve idarecilerin idaresi altındakileri kullanarak, din adamlarının da anlattıklarının aksine dünyalık hırslarına kapılarak yaptıkları davranışların sosyal hayatta kötü gidişata sebep olduğuna dikkat çekmektedir.

*“Mibnetle mal yığan varlıklı zengin, - Evvel hayrın olsa, gönder özjünden!- Yığıp, zekât vermeyenlerin hâli vay,- Ertesi gün karnı dolar cebennem közjünden.”<sup>59</sup>*

*“Yoksullukta nicelerin devrâm, - Yatıp, yabısı gördüğü düşüne değmez. -Niceler hasrette bulup kuru nânı,- Bir lezzetli yemek dişine değmez.*

*... Niceler mal bulmaz, eli boş olur, -Niceler var, dünyalıktan mest olur,<sup>60</sup>*

*Niyeti yamandır, cimri mal yığar, - Hiç yiyemez, her dem rızkını boğar, - Malı baram olur, başından akar, - Çok bekleddim, güzel günler gelmedi..”<sup>61</sup>*

Mahtumkulu bütün bu evrensel değerlere vurgu yaparken hakikatlere kulağını tıkamış olan ve nasihatlere kulak vermeyenleri de sert bir dil ile eleştirmektedir. Mal yığan ve haksız mal kazananların Kur’an ayetlerinde zikredildiği gibi karınlarına ateş dolduracaklarını,<sup>62</sup> bu eylemlerin karşılığını ahirette görececeklerini, ancak dünya hırsının onları kör ve sağır bir hale getirdiğini sıkça dile getirmektedir. *“Anlamağa ayet sözleri desen,- Peygamber badisin öniine koysan,- Merhametten bin söz beynine koysan,- O sözler, kulağın zârına değmez.”<sup>63</sup>* mısralarında bu kişilere ayet ve hadis okumanın, merhamet ve

<sup>58</sup> Bkz. Mahtumkulu, 1:454

<sup>59</sup> Mahtumkulu, 1:456

<sup>60</sup> Mahtumkulu, 1:401-402

<sup>61</sup> Mahtumkulu, 1:77

<sup>62</sup> Bkz. Bakara Suresi 2: 174 ; Nisa Suresi 4: 10 ;

<sup>63</sup> Mahtumkulu, 1:401



acıma duyguları ile söz söylemenin hiçbir fayda veremeyeceğini vurgulamaktadır.

Mahtumkulu aile hayatının gerekliliğini şiirlerine yansıtarak iyi bir Müslümanın evlenmesini gerekli görmektedir. Evliliğin Hz. Peygamber'in sünneti ve dini bir gerek olarak yapılmasını istemekte, bekar olanların bir an önce evlenmelerini tavsiye etmektedir. Hz. Muhammed de hadislerinde evliliği, "Evleniniz ve çoğalınız. Yarın ben kıyamette ümmetimin çokluğu ile öğünürüm" buyurarak teşvik etmektedir. Rum Suresi 21. ayette Allah eşlerimizi dünyada bir huzur vesilesi olarak yarattığını ve aramızda oluşturduğu sevgi ve merhameti kendi varlığının delili olarak bildirmekte, Nur Suresi 32. ayette de bekar olanların evlendirilmesini tavsiye etmektedir. Evliliğin tavsiyesi Mahtumkulu'nun mısralarında şöyle yer almaktadır:

*Mahtumkulu, gezip ber yana, -Etmezdin cibanda pervâ, Peygamber sünnetini edâ,- Kalaym dersen evlen sen.*<sup>64</sup>

*Dervişlere yolsuzluğu,- Yiğitlere malsızlığı, - Rabbim, batunsuzluğu, - Gösterme hiç Müslümana*<sup>65</sup>

Mahtumkulu içinde yaşadığı coğrafyanın manevi mayasını atmış ve isim bırakmış manevi isimleri yad ederek,<sup>66</sup> onların isimlerinin unutulmamasını istemekte, toplumun içine düştüğü manevi yaşantının bozukluğundan duyduğu rahatsızlığı dile getirerek Hoca Ahmet Yesevi gibi isimlerin unutulabileceği endişesini mısralarını yansıtmaktadır.

*Çektiğimdir özlem, hasret,- Bu ne hadis, bu ne ümmet, - Türkistan'da Hoca Ahmed, - Onun adı yitip gitmiş*<sup>67</sup>

Sonuç olarak Türk Dünyasında farklı ülkelerin lehçelerine şiirleri tercüme edilen Türkmen Halk Şairi Mahtumkulu dile getirdiği mısralarla halkı irşad etmeye çalışan bir mutasavvıf olarak dikkat çekmektedir. Onun birçoğu dini ve ahlaki öğütler içeren şiirleri ile kendinden önce aynı coğrafyada insanların gönüllerine dokunan Hoca Ahmed Yesevi ve Bakırgani gibi iz bırakmış divan sahibi mutasavvıfların yolunu takip ettiği görülmektedir. Şiirlerinde yer alan hikmetli sözleri ile dini ve ahlaki nasihatler, halka daha kolay anlaşılabilir ifadelerle aktarılmaktadır. Ahmet Yesevi, Yunus Emre ve

<sup>64</sup> Mahtumkulu, 1:307

<sup>65</sup> Mahtumkulu, 1:194

<sup>66</sup> Bkz. Mahtumkulu, 1:269, 277; 2:74, 183, 141

<sup>67</sup> Mahtumkulu, 1:331

diğer Hak ozanlarında olduğu gibi nasihatlerin mısralarla bir özdeyiş ve atasözü gibi aktarıldığı bu hikmetli mısraların halkın dilinde nesiler boyunca canlılığını koruyarak günümüze aktarıldığı anlaşılmaktadır. Mahtumkulu yaşadığı sosyal hayat üzerine dile getirdiği hikmetli sözler ile kendinden sonraki dönemlerde de insanların duygu ve düşüncelerine yön veren özellikleri ile ismini unutulmayanlar arasına taşımaktadır.

### **Kaynakça**

AŞIROV, Annagurban, Mahtumkulu Bütün Eserleri 2 Cilt, Ter. Abdurrahman Güzel v.d. Ankara: Türksoy Yayınları, 2014

EL BUHARİ, Muhammed b. İsmail, El Cami'us Sahih, Mısır, Mısır: Matbaat el-Meymeniye, 1323

ERSOY, Mehmet Akif, Safahat, Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: Sütun Yayınları, 2007

ET TİRMİZİ Muhammed b. İsa, El-Cami'u'l-Kebir. Thk. Beşar Avvad Maruf. 6 Cilt. Beyrut: Darü'l-Garb'il-İslamiyye, 1996

KAHRAMAN, Alim, Mahtumkulu, TDV İslam Ansiklopedisi, 27. Cilt, Ankara: İSAM Yayınları, 2003

Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat'üt-Türk (Çev. Seckin Erdi-Serap Tuğba Yurteser), İstanbul: Kabalıcı, 2005

ŞİŞMAN, Bekir Günümüz Âşıklarında “Rüya Ve Bâde Motifi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41 Aralık 2015 December 2015, 317 [www.sosyalarastirmalar.com](http://www.sosyalarastirmalar.com) ISSN: 1307-9581.

YESEVİ, Hoca Ahmet, Dîvân-ı Hikmet, Editör: Mustafa Tatçı, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2016

YÜKSEL, Hüseyin Avni. Aşık Seyrani 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987

DAĞLI, Hacı, Aşık Edebiyatında Bade İçme Motifi ve Şamanizmdeki Benzerliği, [https://www.academia.edu/39246107/%C3%82%C5%9EIK\\_E\\_DEB%C4%B0YATINDA\\_BADE\\_%C4%B0%C3%87ME\\_MOT%C4%B0\\_F%C4%B0\\_VE\\_%C5%9EAMAN%C4%B0ZMDEK%C4%B0\\_BENZERL%C4%B0%C4%9E%C4%B0](https://www.academia.edu/39246107/%C3%82%C5%9EIK_E_DEB%C4%B0YATINDA_BADE_%C4%B0%C3%87ME_MOT%C4%B0_F%C4%B0_VE_%C5%9EAMAN%C4%B0ZMDEK%C4%B0_BENZERL%C4%B0%C4%9E%C4%B0), Erişim: 07.12.2023